

แนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของ
วัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของไทย*

Paths to Create the Democratic Way of Life on the
Native Cultural Background in Thailand's North
Eastern Region

นายนพพล อัครฮาต**
Noppon Akahat

* ตัดตอนมาจากส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาแนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า

** อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

E-mail : n-akahat@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานในชุมชนแต่ละวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของวิถีประชาธิปไตยชุมชนกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน และ 2) วิเคราะห์และอภิปรายผลที่จะนำไปสู่การสร้างบทสรุปจากการศึกษาในการใช้เป็นแนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นแบบองค์รวม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การใช้เทคนิคแบบกรณีศึกษาใน 5 ชุมชนชาติพันธุ์ที่มีลักษณะตามที่ต้องการศึกษา ใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 - 22 คน เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และนำข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์หาทฤษฎีเปรียบเทียบกับบริบทของภาษาที่เรียบเรียงขึ้นจากข้อมูลเชิงพรรณนาและทำการตรวจสอบสามเส้าของข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในการใช้พรรณนาในการแสดงผลในครั้งนี้

ผลการศึกษาพบว่า วิถีวัฒนธรรมชุมชนสามารถส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่ศึกษาได้โดย 1) ชุมชนมีการสร้างเกาะป้องกันชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนขึ้น 2) ประชาธิปไตยชุมชนต้องอาศัยพื้นฐานความเป็นชุมชนเสมอ 3) ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งวิถีดังกล่าวทำให้เกิดพลังของชุมชนในการใช้เป็นวิธีการช่วยทำงานชุมชน หรือนำมาปรับใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะหรือการดำเนินงานตามนโยบายภาครัฐที่เข้าไปสู่ชุมชน ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชุมชนที่สำคัญ คือ 1) ประชาธิปไตยแบบปกป้อง ได้แก่ การสร้างภูมิคุ้มกันภายในชุมชนด้วยกลไกการสร้างวัฒนธรรมชุมชน 2) ประชาธิปไตยแบบทางตรง ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนสมาชิกหรือคณะกรรมการของชุมชนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะ โดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญไปกับความเป็นผู้นำที่ต้องผ่านการพิสูจน์ตัวเองจนได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน 3) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ชาวชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากการลงมือทำงานเองตามความสนใจและความถนัดของแต่ละคน 4) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ได้แก่ มีการเรียกประชุมสม่ำเสมอ มีการแบ่ง

หน้าที่ความรับผิดชอบภายในชุมชน มีความโปร่งใสในการทำงานของกลุ่มในหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีระบบผู้อาวุโสเป็นที่สร้างความเชื่อถือในการกลั่นกรองประเด็นการปรึกษาหารือ มีการแบ่งการดูแลเป็นระบบย่อยทำหน้าที่ประสานงานและดำเนินการแลกเปลี่ยนการรับฟังความเห็นของสมาชิกให้เป็นไปอย่างทั่วถึง เป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาการให้บริการสาธารณะระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกันซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่งสำหรับการสร้างความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับชุมชนที่ใช้วิถีวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในการพัฒนาตนเองตามที่เกิดขึ้นดังนี้ 1) สร้างความรับผิดชอบ ที่สามารถสร้างกับบริหารในชุมชนขึ้น ให้มีความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน ในฐานะที่ตนเป็นตัวแทนของชุมชนที่มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสมาชิกของชุมชนเดียวกันเพิ่มขึ้น 2) การสร้างพลเมือง ที่มีการใส่ใจจิตวิญญาณของชุมชนเข้าไปในการทำงานให้กับชุมชน ถือเป็นหลักการสำคัญของการสร้างพลเมืองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และ 3) การสร้างภาคประชาสังคมในการสะท้อนความคิดและความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและสมาชิกในชุมชน ในการที่จะทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์สาธารณะให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย ทำให้ชุมชนสามารถทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือวิธีการทำงานชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน และเป็นที่น่าพึงพอใจให้แก่หน่วยงานรัฐที่เห็นความสำคัญจนนำไปสู่การทำให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมขนาดเล็กที่มีการใช้วัฒนธรรมชาติพันธุ์พื้นเมืองของกลุ่มตนในการดำรงอยู่ในสังคมประชาธิปไตยดังเช่นปัจจุบันอยู่ได้

คำสำคัญ : ประชาธิปไตยชุมชน, วิถีวัฒนธรรมชุมชน, ชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมือง, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

This Article aimed to 1) review practices of ethnic communities that demonstrate a relationship between community democracy and elements of ethnic culture, and 2) analyse and discuss the results that would lead to prospects of democratic development based on ethnic cultures in northeastern region of Thailand in overall. Qualitative case study method was used in five ethnic communities with proper features for research, Each case employed a group of 18 - 22 key informants in in-depth interviews and focus group discussions, including participant observation in community activities and content analysis of relevant documents. A comparative discourse analysis of language contexts compiled from descriptive information and data triangulation were also implemented so as to obtain accurate information for the description of the results.

The results showed that elements of community culture can promote qualities of democracy in ethnic communities of northeastern region: 1) community has formed protective barrier through community culture, 2) community democracy always depends on fundamental elements of community, and 3) community democracy is a progression in community culture which develops into community potentials to aid community service, to be applied in public service management, or to implement public policy for the community. These led to significant development of democracy in community; 1) protective democracy - building immunity within the community through community culture development mechanism, 2) direct democracy - election of community representatives or committee to conduct public activities with emphasis on approval from the community, 3) participatory democracy - community members partaking in problem solving through

participatory functioning, 4) deliberative democracy - periodical conference, allocating responsibilities within the community, having transparency among approved leaders in public work performance and seniority system to put credence in agenda screening, allotting management into subsystems to coordinate and organise conference among members. These practices have evolved into schemes for public service performance improvement among community members which was a phenomenon that shaped democratic citizenship suitable for communities that used elements of ethnic culture to improve themselves: 1) building responsibilities that could create administrators in the community, accountable to other members as representatives who assumes more responsibilities towards members of their own community, 2) building citizenship which embodies sense of community into community service, a key principle of building democratic citizenship, and 3) building a civil society that reflects thoughts and needs of a community, bridging the government and the community members in order to secure public interest for both parties, allowing changes in community structure or method of operation to match its context, becoming satisfactory to concerning public agencies, leading to potency of a small society that applies own traditional ethnic culture to live on in democratic society as in modern times.

Keywords: Community Democracy, Cultural Elements of Community, Traditional Ethnic Community, Northeastern Region

บทนำ

โครงการศึกษาแนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นโครงการวิจัยที่เกิดขึ้นเพื่อสนองพันธกิจของสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งเป็นสถาบันที่ให้การสนับสนุนความรู้ทางด้านวิชาการให้แก่ฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐ โดยพยายามพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านประชาธิปไตยพื้นฐานจากวิถีชุมชน หรือประชาธิปไตยแบบชาวบ้านในการนำมาเป็นทางเลือกหนึ่ง สำหรับใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเป็นระบอบการเมืองการปกครองหลักของชาติที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะหากจะทำให้ระบอบดังกล่าวมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนได้ก็ต้องพยายามทำความเข้าใจและเรียนรู้วิถีการปกครองและการจัดการปัญหาาร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เพื่อจะได้นำมาสร้างองค์ความรู้และพัฒนาแนวทางการสร้างสังคมประชาธิปไตยให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

เพราะในปัจจุบัน เป็นที่รับทราบกันดีว่าสังคมไทยกำลังประสบปัญหาทางด้านการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ประชาชนแต่ละฝ่ายไม่สามารถตกลงหรือสร้างความเข้าใจบนพื้นฐานของคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่สอดคล้องและรับเป็นหลักการเดียวกันได้ ทำให้เกิดการรับรู้ภาพความเป็นประชาธิปไตยทั้งใน "ขาว - ดำ" ดังจะเห็นได้จากการเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดคำถามถึงปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยและที่มาของปัญหาดังกล่าว ซึ่งหลายฝ่ายได้เสนอความคิดเห็นและค้นหาสาเหตุต้นตอของความล้มเหลวทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งใช้ในการปกครองประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 และเสนอแนวความคิดแตกแขนงออกไปต่างๆ นานา ตั้งแต่ระดับสถาบันทางการเมืองจนถึงระดับตัวปัจเจกบุคคล รวมทั้งโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ ว่าเป็นต้นตอของความล้มเหลวหรือที่มาของปัญหาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของชาติ ซึ่งหากย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ก่อนสถาปนาเป็นสังคมประชาธิปไตย ดังเช่นทุกวันนี้ สังคมไทยประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชนชาติ หลากหลาย

วัฒนธรรม แตกแขนงไปตามบริบทพื้นที่และชาติพันธุ์ที่ตนเองสังกัด ซึ่งวัฒนธรรมจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ต่อมาได้หล่อหลอมขึ้นเป็น "วัฒนธรรมไทย" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2547) อันเป็นวัฒนธรรมหลักของคนในรัฐประชาชาติปัจจุบัน ซึ่งก็ไม่แตกต่างอะไรกับวิถีชีวิตทางการเมืองของผู้คนที่ย่อมมีความหลากหลายไปตามวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่หล่อหลอมรวมกัน จนกลายมาเป็นรากฐานของวิถีชีวิตทางการเมืองในระดับชาติในปัจจุบันเช่นกัน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2553) ดังนั้นเมื่อการปกครองระดับชาติเกิดวิกฤติทางการสร้างความสำเร็จร่วมกันถึงลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่จะสามารถทำให้ประชาชนทุกคนดำรงตนในฐานะพลเมืองหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยของรัฐแห่งนี้ได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกันบนความเข้าใจความหลากหลายได้ จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจลักษณะพื้นฐานและพยายามมองหาแนวทางการพัฒนาความรู้ทางการเมืองการปกครองจากการเรียนรู้วิธีการจัดการสังคม การสร้างวัฒนธรรมชุมชนในการเป็นแกนกลางแห่งการพัฒนา การเน้นภาคชุมชนซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากระบบความไว้นื้อเชื่อใจ ความสมัครสมานสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและกำหนดทิศทางของการเมืองของตนเองได้ หรือสามารถนำวิถีชุมชนมาใช้พัฒนารูปแบบการจัดการสังคมให้เหมาะสมกับสภาพสังคมตนเองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ที่ควรได้รับการสนับสนุนและเข้าใจจากคนกลุ่มอื่นที่อยู่ต่างวัฒนธรรมแต่อยู่ภายในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยของชาติได้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานก็เช่นกัน ประกอบด้วยชุมชนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไป ในจำนวนดังกล่าวประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไท-ลาว (tai-lao) นอกจากนี้จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูมิภาคมีประชากรที่สืบเชื้อสายมาจากชาติพันธุ์ผู้ไทหรือภูไท ส่วนตอนใต้ของภาคมีชาวไทยเชื้อสายเขมร และกวยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีชาวไทโคราชอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ บุรีรัมย์และนครราชสีมา เป็นต้น ซึ่งประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ในภูมิภาคนี้ต่างประกอบกันเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมชาติพันธุ์พื้นเมือง ที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่การที่กลุ่มชนที่แตกต่างกันทางชาติพันธุ์และต่างวัฒนธรรมเข้ามาอยู่รวมกันนั้นทำให้แต่ละกลุ่มจะมีวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) ภายในเขตของตนเองเกิดขึ้น เรียกว่า วิถีชุมชน อันได้แก่ วิถีแห่งความคิด

ความรู้สึก หรือพฤติกรรมใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมที่มีรูปแบบเดียวกันและแสดงให้เห็นปรากฏออกมาเป็นภาษา ความเชื่อ ศิลปะการแสดง พิธีกรรมและระเบียบแบบแผน ประเพณีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์และถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ย่อมถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมแต่ละสังคมด้วย ดังนั้นวิถีชุมชนในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันก็เช่นกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจวิถีชีวิต พฤติกรรม และบุคลิกภาพของคนกลุ่มต่างๆ เพราะการศึกษาประชาธิปไตยเชิงวิถีของไทยเท่าที่ผ่านมายังขาดการทำความเข้าใจรากฐานของชีวิตมนุษย์ในสังคมที่ก่อตัวกันขึ้นบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ จนกลายเป็นวิถีสังคมประชาธิปไตยของไทยเช่นที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องทำความเข้าใจวิถีชีวิตประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นภูมิภาคที่ค่อนข้างขาดแคลนองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยพื้นฐานจากวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ อันเป็นวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ที่อาศัยในภูมิภาคนี้และ/หรือที่มีความสัมพันธ์กับภูมิภาคนี้ เพราะที่ผ่านมามีปัญหาจากการพัฒนาภูมิภาคนี้ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายของรัฐ ณ ศูนย์กลางอำนาจได้กลายเป็นปัญหาระดับชาติในหลายเรื่อง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากรัฐ ณ ศูนย์กลางอำนาจยึดยึดความคิด ความเชื่อ และแบบแผนปฏิบัติให้กับประชาชนและชุมชนในภูมิภาคนี้ในฐานะส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาตามที่เกิดขึ้น ซึ่งขาดรากฐานความเข้าใจทางด้านประชาธิปไตยเชิงวิถีของชุมชนต่างๆในภูมิภาคนี้อย่างยิ่ง ดังนั้นโครงการศึกษาแนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จึงเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มผู้ปกครองหรือผู้กำหนดนโยบายและกลุ่มชาวบ้านหรือชาวชุมชนที่เป็นผู้รองรับนโยบายหรือผู้อยู่ภายใต้การปกครองให้เกิดความเข้าใจ และเกิดความร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายบนพื้นฐานประชาธิปไตยร่วมกัน ในอันจะก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางความคิดและการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมที่ปกครองในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทยในปัจจุบันได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการทำงานในชุมชนแต่ละวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของวิถีประชาธิปไตยชุมชนกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนตามที่ศึกษาว่าสามารถนำไปปรับใช้หรือพัฒนาเป็นคุณค่าเชิงวัฒนธรรมชุมชนในการจัดการสังคมของตนท่ามกลางกระแสการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์และอภิปรายเชิงความสัมพันธ์จากวิถีวัฒนธรรมชุมชนกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนชาติพันธุ์ตามที่ศึกษาเพื่อสร้างบทสรุปจากการศึกษาในการใช้เป็นแนวทางการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นแบบองค์รวม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ได้แก่ การใช้เทคนิควิธีการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case study) เพื่อให้ได้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชนและสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเป็นวิธีการทำงานชุมชนเพื่อให้เกิดการจัดทำบริการสาธารณะที่เหมาะสมและพึ่งตนเองได้ในชุมชน โดยการสำรวจชุมชนดังกล่าวเบื้องต้นในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและนำข้อมูลมาระดมความคิดเห็นในคณะที่ปรึกษา ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ปรากฏว่าได้กรณีศึกษาใน 5 ชุมชนชาติพันธุ์ที่มีลักษณะตามที่ต้องการศึกษาได้แก่ ชุมชนบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทลาว, ชุมชนบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมผู้ไท, ชุมชนบ้านกุดนาแก้ว ตำบลภูผายาย อำเภอนวนนาญ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่

มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทเขมรหรือขะแมร์, ชุมชนบ้านอาลี ตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทกูย และชุมชนบ้านสามัคคี ตำบลลังกาใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทโคราช ซึ่งในแต่ละกรณีศึกษาใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 18 - 22 คนตามความครบถ้วนของข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชนแบบทางการ ได้แก่ กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นในแต่ละชุมชน, ผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทเป็นแกนนำชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนซึ่งไม่มีบทบาททางราชการ เช่น หัวหน้ากลุ่มอาชีพ, มัคนายกวัด เป็นต้น , พระสงฆ์, ประชาชนชาวบ้านที่เป็นที่นับถือในชุมชน เช่น เฒ่าจ้ำ หมอพรหมณ์ หมอเหยา หมอลำ เป็นต้น , สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนสม่ำเสมอ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐหรือข้าราชการที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (indept- interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และนำข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรมเปรียบเทียบจากบริบทของภาษาที่เรียบเรียงขึ้นจากข้อมูลเชิงพรรณนา(Comparasion Discourse Analysis) และทำการตรวจสอบสามเส้าของข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในการใช้พรรณนาในการแสดงผลในครั้งนี้

ผลการวิจัย

สามารถสรุปผลการศึกษาที่ได้ดังนี้

จากการศึกษาเบื้องต้นถึงสภาพประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยทั้ง 5 กรณีศึกษา พบว่าสามารถแยกได้เบื้องต้นเป็น 2 กลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ๆ ตามลักษณะภาษา วิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติในชุมชน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมไท – ลาว ได้แก่ ชุมชนวัฒนธรรมไทลาว และชุมชนวัฒนธรรมผู้ไท ส่วนอีกกลุ่มชาติพันธุ์

หนึ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมมอญ – เขมร ได้แก่ ชุมชนวัฒนธรรมไทเขมร หรือขะแมร์, ชุมชนวัฒนธรรมไทกูย และชุมชนวัฒนธรรมไทโคราช และชุมชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหล่านี้ต่างแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ อีกที ได้แก่ กลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่อาณาจักรโบราณ เช่น อาณาจักรเจนละ อาณาจักรศรีโคตรบูรณ หรืออาณาจักรขอม เป็นต้น และส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ในภายหลังในปลายอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ และกลายเป็นประชาชนส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันเป็นอาณาเขตของรัฐไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งสามารถสืบทอดและดำรงวิถีชุมชนผ่านภาษา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของตนปะปนกับวิถีพัฒนาของรัฐที่เข้ามาในชุมชนซึ่งมีทั้งส่วนสนับสนุนและทำลายล้างซึ่งกันและกันบ้าง สร้างการยอมรับและต่อต้านบ้าง แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้มุ่งค้นหาลักษณะประชาธิปไตยชุมชนที่สำคัญจากการเข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นของชาวชุมชนที่ศึกษา ซึ่งจะแยกอธิบายตามชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองที่เข้าศึกษาดังนี้

1. ชุมชนวัฒนธรรมไทลาวบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนที่ใช้วิถีวัฒนธรรมชุมชนไทลาวที่สำคัญ คือ การใช้ฮีต 12 หรือจารีตประเพณี 12 เดือน ของชาวไทลาวมาฟื้นฟูชุมชน และวัดมีการใช้ฮีต 12 เป็นกลไกการสมานชุมชนให้เกิดความสามัคคีกันเป็นปีกแผ่นและสร้างความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ ซึ่งทำให้ชุมชนสาวะถีเป็นชุมชนหนึ่งที่มีกระบวนการทำงานด้วยวิถีประชาธิปไตยชุมชนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองแบบไทลาวหรือไทอีสานจากการถอดบทเรียนการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนผ่านการดำเนินกิจกรรมลด ละ เลิกอบายมุขในโครงการชุมชนตัวอย่างวัฒนธรรมสันติวิธีบ้านสาวะถี โดยกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงยุติธรรมที่มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 จนถึงปัจจุบัน (2558) ซึ่งได้ข้อค้นพบลักษณะประชาธิปไตยที่สำคัญ ได้แก่

1) มีการสร้างชุมชนด้วยกลไกทางวัฒนธรรมผ่านการจัดกิจกรรมประเพณีของชุมชนเพื่อเป็นเกาะป้องกันผลกระทบจากภายนอกที่จะเข้ามาในชุมชนซึ่งถือเป็น

ตัวแบบประชาธิปไตยแบบปกป้อง (Protective Democracy) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนสาธารณะ ทั้งนี้เพราะประชาธิปไตยชุมชนต้องเกิดขึ้นบนฐานของการที่ชุมชนโดยความเห็นส่วนรวม สามารถเลือกรับในสิ่งที่ตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมและบริบทของสังคมตนเอง และเห็นว่าสิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ชาวชุมชน ชุมชนก็จะรับเอาโครงการหรือกิจกรรมนั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

2) มีกระบวนการเลือกผู้นำชุมชนผ่านกลไกการทำงานสาธารณะในการช่วยเหลืองานวัดและงานชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายปัญหาต่างๆของชุมชนในรูปคณะกรรมการวัดและชุมชน ซึ่งถือเป็นกลไกการสร้างพลเมืองของชุมชนให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นงานจิตอาสา และอาศัยการได้รับการยอมรับจากชาวชุมชนว่าบุคคลที่เหมาะสมที่จะรับตำแหน่งดังกล่าวต้องทำงานจนเป็นที่ประจักษ์จึงจะมีสิทธิเข้าไปร่วมประชุมและชี้แจงความคิดเห็น ซึ่งเป็นการใช้สิทธิแบบประชาธิปไตยทางตรงของชุมชน (Direct Democracy) ที่ความเป็นพลเมืองถือกำเนิดจากการทำงานสาธารณะจนเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับจากสมาชิกของสังคมเพื่อเข้าไปมีส่วนแสดงความคิดเห็นและสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ตนเองและครอบครัวในการได้ทำหน้าที่คณะกรรมการซึ่งมีหน้าที่ทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นไปตามวิถีชุมชนที่ออกแบบไว้บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ซึ่งวิถีวัฒนธรรมดังกล่าวถูกนำมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนด้วย

3) มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ผ่านการสร้างกิจกรรมงานบุญตามประเพณีฮีต 12 ของวัดอย่างสม่ำเสมอ พยายามนำทุกเรื่องมาพูดคุยและวางแผนให้ชาวชุมชนเข้าใจและมีส่วนร่วมในการทำงานในฝ่ายต่างๆ ทั้งนี้เพราะฐานคิดสำคัญคือหากชาวบ้านเข้าใจ เพราะได้ลงมือทำงานเองเป็นปกติอยู่แล้ว ชาวบ้านเองก็อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานต่างๆ ของชุมชนเอง ซึ่งในกระบวนการทำงานผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ นั้นก็จะมีการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เยาวชนในชุมชน ให้เกิดความเข้าใจและสามารถช่วยเหลืองานต่างๆได้ด้วย ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Democracy)

4) มีกระบวนการปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอทุกเดือนและทุกครั้งที่จะมีการจัดงานประเพณีหรือกิจกรรมส่วนรวมของวัดและชุมชน ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือนี้เป็นกระบวนการสำคัญของชุมชนสภาวะดีเพราะจะมีการระดมความคิดเห็นและเสนอแนะความเห็นระหว่างกันของผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆโดยตรง เพราะเคยทำงานฝ่ายนั้นๆหรือด้านนั้นๆ หรือเรื่องนั้นๆ มาก่อนในคราวที่แล้ว ก็จะทำให้มีความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในการประชุมกัน นอกจากนั้นในการประชุมแต่ละครั้งจะมีการนำปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนมาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางออก และวางแผนการทำงานกันจนได้ข้อสรุปร่วมกันแล้ว จึงนำเรื่องดังกล่าวที่ผ่านการปรึกษาหารือกันไปสร้างความเข้าใจและชี้แจงให้ผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมรับทราบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วย (Deliberative Democracy)

**2. ชุมชนวัฒนธรรมผู้ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุดจิ
นารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์** เป็นชุมชนที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนผู้ไทที่สำคัญคือ ระบบเจ้าโคตร และพ่อล่ำ กล่าวคือ เจ้าโคตร หมายถึงผู้ปกครองในระดับตระกูลที่มีคุณธรรมสูง และมีความสามารถปกครองดูแลสมาชิกในกลุ่มเชื้อสายโคตรเหง้าของตนให้อยู่ดีมีสุขได้ ส่วนพ่อล่ำ เป็นคนอื่นที่ไม่ใช่บุคคลในตระกูลหากแต่เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูง เป็นที่นับหน้าถือตาของคนในสังคม หรือเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม และมีความสามารถในการครองเรือนให้ครอบครัวของตนอยู่ดีมีสุข ซึ่งจะได้รับกรเชื่อเชิญจากคู่บ่าว – สาว ที่จะทำการสมรสกันให้ช่วยทำหน้าที่เป็นพ่อล่ำถือเป็นตำแหน่งทางสังคมและสร้างบทบาทให้แก่บุคคลดังกล่าวในฐานะผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือของคู่บ่าวสาวและครอบครัวของทั้งสองฝ่ายทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วย ทำให้กลายเป็นวิถีชุมชนที่สำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายในระบบตระกูลและต่างตระกูลให้มีความผูกพันกลมเกลียวกันในฐานะญาติพี่น้อง การเคารพนับถือกันด้วยระบบคุณธรรมและการประพฤติปฏิบัติตนในฐานะเจ้าโคตร – วงวานหรือพ่อล่ำ – ลูกหลานล่ำ นำไปสู่การพูดคุยปรึกษาหารือตกลงกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันและอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสงบเรียบร้อย ซึ่งจากความ

ร่วมมือกันและการเกิดเครือข่ายทางสังคมในชุมชน ดังกล่าวนำไปสู่รูปแบบการสร้างประชาธิปไตยโดยชุมชนในการขับเคลื่อนการทำงานสหกรณ์เครดิตยูเนียนหนองห้างจำกัด ซึ่งเป็นกิจกรรมการบริการสาธารณะที่นำมาถอดบทเรียนการทำงานของประชาธิปไตยโดยชุมชนซึ่งได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2521 จนถึงปัจจุบัน (2558) ซึ่งได้ข้อค้นพบลักษณะประชาธิปไตยที่สำคัญได้แก่

1) มีการนำวิถีวัฒนธรรมชุมชนในระบบเจ้าโคตร – พ่อล่าม นำใช้ดำเนินการในการปกป้องผลประโยชน์ของสหกรณ์และสมาชิกคนอื่นๆของสหกรณ์ ด้วยการสร้างระบบการดูแลในกลุ่มเจ้าโคตรและญาติพี่น้องเดียวกันในการดูแลและรับผิดชอบสมาชิกระหว่างกัน หากสมาชิกมีความจำเป็นเดือดร้อนทางการเงิน คณะกรรมการสหกรณ์ซึ่งเป็นทีมบริหารที่มาจากทางเลือกตั้งและให้ความเห็นชอบของสมาชิกสหกรณ์ ในการประชุมสามัญประจำปีจะสอบถามไปยังสมาชิกที่อยู่รายล้อมบุคคลนั้นว่ามีความเดือดร้อนจริงหรือไม่และขนาดไหน มีการใช้ระบบพี่น้องมาพูดคุยเปิดใจกันระหว่างผู้ขอกู้เงินว่ามีหน้าที่จะต้องส่งคืนและนำเงินที่ได้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด เพราะเป็นเงินของสมาชิกในชุมชนทุกคน ซึ่งในระหว่างการทำสัญญาสัญญานั้นนอกจากเงื่อนไขทางสหกรณ์ที่กำหนดไว้ตามรูปแบบแล้ว อาจมีการแนะนำและชี้แนะแนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถส่งเงินกลับคืนสู่สหกรณ์ และหากสมาชิกที่กู้ยืมไปไม่ยอมส่งคืนเงินหรือคืนไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด สหกรณ์ก็จะใช้ระบบเจ้าโคตร – พ่อล่ามในการสอดส่องดูแล และสอบถามความจำเป็นที่ไม่สามารถส่งคืนได้ เพื่อจะได้ผ่อนผันและหาทางช่วยเหลือสมาชิกคนนั้นต่อไป ซึ่งวิธีการปฏิบัติแนวนี้สามารถเทียบได้กับการนำวิถีชุมชนมาสร้างตัวแบบประชาธิปไตยแบบปกป้อง (Protective Democracy) ผลประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อให้กิจการสหกรณ์สามารถดำเนินการต่อเนื่องและประโยชน์ตกแก่สมาชิกทุกคน

2) มีกระบวนการใช้ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) ของชุมชนผ่านการที่สมาชิกในชุมชนทุกคนซึ่งต่างเป็นสมาชิกสหกรณ์สามารถมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็น และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ หากเห็นว่าการบริหารงานเกิดความผิดพลาด ไม่โปร่งใส และสร้างความไม่ไว้วางใจในหมู่สมาชิก โดยการพิจารณาเลือกตั้งสมาชิกสหกรณ์ให้ทำหน้าที่คณะกรรมการบริหาร

และคณะกรรมการตรวจสอบกิจการซึ่งใช้วิธีการยกมือขึ้นเหนือศีรษะ แต่เนื่องจากสมาชิกสหกรณ์มีจำนวนกว่า 3,500 คนในปัจจุบันทำให้ไม่มีสถานที่ประชุมที่จะใช้รองรับสมาชิกได้ในคราวประชุมสามัญประจำปีเพื่อพิจารณาวาระแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ในแต่ละปี กระบวนการคัดเลือกตัวแทนเพื่อให้มาออกเสียงจึงเกิดขึ้นก่อนวันประชุมใหญ่ที่กำหนดขึ้น โดยสมาชิกในแต่ละคุ้มบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องในระบบเจ้าโคตรหรือพ่อล้าม จะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อปรึกษาหารือกันว่าจะให้ใครเป็นตัวแทนที่เข้าร่วมประชุม และจะให้ตัวแทนคนดังกล่าวยกมือสนับสนุนใครเป็นกรรมการบริหาร และผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์ที่ตนเป็นสมาชิกบ้าง โดยพิจารณาถึงผลงานที่เคยทำงานในสหกรณ์มา และบทบาทการทำงานให้กับชุมชน ซึ่งในวันเลือกตั้งนั้นก่อนที่จะให้การยกมือสนับสนุนนั้นก็จะมีการเสนอชื่อจากสมาชิกสหกรณ์ มีสมาชิกสหกรณ์รับรอง มีการแถลงนโยบายการทำงาน และการยกมือสนับสนุนโดยผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นผู้สมัครจะตกลงกันเองว่าไม่ขอสิทธิยกมือสนับสนุนใคร และเมื่อได้รับการเลือกตั้งและประกาศผลเสร็จ สมาชิกสหกรณ์ที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้บริหารและผู้ตรวจสอบกิจการจะทำการสาบานตนต่อพระพุทธรูปและต่อหน้าสมาชิกสหกรณ์ทุกคนที่อยู่ ณ ที่ประชุมครั้งนั้นจึงจะสามารถทำงานได้

3) มีกระบวนการใช้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Democracy) ที่เกิดขึ้น ได้แก่ การมีหลักการทำงานชุมชนที่สำคัญว่าหากมีกิจกรรม / งานสาธารณะในชุมชนที่เกิดขึ้นทุกอย่าง ต้องให้ชาวชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ลงมือทำงานเองทั้งหมด เพราะจะได้เกิดความภาคภูมิใจในการทำงานของตนที่มีต่อผลงานที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นหัวใจของการทำงานของกลุ่มผู้นำชุมชนหรือแกนนำชาวบ้านที่ทำงานให้กับชุมชนด้วย กล่าวคือในการทำงานชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองห้าง เช่น โครงการป่าชุมชน, โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หรือกิจการสหกรณ์เครดิตยูเนียนก็ตาม กลุ่มผู้นำชุมชนมักมีแนวคิดกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนด้วยการยกระดับกิจกรรมหรือโครงการของชาวบ้านที่ดำเนินการอยู่ ไปสู่การประกวดแข่งขันในระดับจังหวัด ภูมิภาคหรือระดับชาติ เช่น กิจการสหกรณ์เครดิตยูเนียนหนองห้าง จำกัด ได้มีการประกวดสหกรณ์ดีเด่นระดับชาติ ในปี 2555 และได้รับรางวัลชนะเลิศ เป็นต้น ซึ่งการยกระดับ

การมีส่วนร่วมและความภาคภูมิใจในการทำงานของชุมชนดังกล่าว เป็นกระบวนการหนึ่งของการกระตุ้นชาวชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในชุมชนของตน อีกด้วย

4) มีกระบวนการใช้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของชุมชนที่เกิดขึ้น (Deliberative Democracy) ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือของชาวชุมชนผู้ไทบ้านหนองห้างจะเริ่มจากการริเริ่มของผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชนในการขอคำปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะที่สำคัญในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ระบบคณะกรรมการหมู่บ้านในการปรึกษาหารือ แต่การปรึกษาหารือในแต่ละครั้งจะเป็นการพูดคุยปรึกษากันในหมู่ผู้นำของชุมชนที่สำคัญๆ ก่อนและนำข้อสรุปที่ได้ไปแจ้งข่าวสารให้ประชาชนในชุมชนทราบ ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในชุมชนผู้ไทหนองห้างยังอาศัยภาวะผู้นำ และความเกรงใจกันในการปรึกษาทำให้ผลการประชุมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงการยอมรับร่วมกันถึงความคิดของผู้นำที่หลายฝ่ายในชุมชนต่างเห็นด้วย ทั้งนี้เพราะผู้ที่เข้าร่วมปรึกษาหารือต่างเห็นว่าเรื่องที่ทำการปรึกษาหารือเป็นแนวคิดที่ถ่วงรอบคอบและพิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบด้านมาแล้ว ผู้เสนอจึงค่อยยกلامานำเสนอและเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือในคราวนั้น นั่นเอง

3. ชุมชนวัฒนธรรมไทยเขมรบ้านกุดนาแก้ว ตำบลภูฝ้าย อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนไทเขมรหรือชะแมร์ที่สำคัญ คือ การใช้ภูมิปัญญาด้านความเชื่อในผีบรรพบุรุษหรือผีมหัศจรรย์หลักเมืองที่ปกป้องคุ้มครองชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งที่สำคัญได้แก่ ประเพณีการแซนตา (ไหว้ปู่ตา) การแซนโพนตา (ไหว้เจ้าโคตรในวันสารทเดือนสิบ) และการรำมะมวด (รำแม่มด) จากวิถีชุมชนบนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติร่วมกัน ทำให้ต่อมาองค์การบริหารส่วนตำบลกุดนาแก้ว ร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษได้เข้าสำรวจวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ยังหลงเหลือและสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ผู้บริหารท้องถิ่น และผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน จึงยกระดับวิถีวัฒนธรรมชุมชนต่างๆ ให้เกิดการพัฒนาเป็นระบบการให้บริการสาธารณะของชุมชน ที่สามารถพึ่งตนเองผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมชุมชน โดยการจัดตั้งโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมชะแมร์เฉลิม

พระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีขึ้นที่ชุมชนบ้านกุดนาแก้ว ในปี 2556 – จนถึงปัจจุบัน (2558) ซึ่งจะใช้เป็นกิจกรรมในการถอดบทเรียนเพื่อหาคุณลักษณะของการทำงานของประชาธิปไตยชุมชนตามที่เกิดขึ้นในชุมชนวัฒนธรรมไทเขมร ซึ่งพบว่า

1) มีการใช้ระบบผู้นำทางธรรมชาติ ในตำแหน่ง “สองเมือง” เพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการสื่อสารระหว่างชาวบ้านและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ทำให้ความเชื่อของชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่ถูกทำลายและยังสืบทอดและรักษาความเชื่อดังกล่าวไว้อย่างเสมอดันเสมอปลาย ซึ่งความเชื่อใหม่เทศักดีหลักเมืองและผีบรรพบุรุษของชุมชนเป็นรากฐานของประเพณีและพิธีกรรมร่วมของชุมชนที่เกิดขึ้นในรอบปี ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยึดถือและยังคงรักษาความเชื่อผ่านการร่วมประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน ซึ่งถือเป็นการสร้างวิถีวัฒนธรรมชุมชนให้ช่วยทำหน้าที่เกาะกำบังผลกระทบจากภายนอกที่จะเข้ามาทำลายความเชื่อในวิถีชุมชนที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่อมาวิถีชุมชนดังกล่าวได้มีหน่วยงานภายนอกเห็นความสำคัญจึงได้ยกระดับไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนไทเขมร ซึ่งการสืบทอดและร่วมกันรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่เป็นลักษณะของวิถีชุมชนโดยการประสานประโยชน์ของผู้นำตามธรรมชาติดังกล่าวถือเป็นลักษณะของประชาธิปไตยแบบปกป้อง (Protective Democracy) ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้

2) มีกระบวนการการสร้างประชาธิปไตยทางตรงของชุมชน (Direct Democracy) จากการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งเพื่อให้สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านได้แสดงความคิดเห็นและลงมติเรื่องต่างๆที่นำไปสู่การปรึกษาในการประชุมกันครั้งนั้น ซึ่งสมาชิกทุกคนจะเข้าร่วมประชุมอย่างน้อยครั้งเว้นครั้งหนึ่งคน ทำให้สมาชิกที่ร่วมกันประชุมมีความเข้าใจและทราบแนวทางการทำงานในชุมชน และสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นกลไกของการที่ตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนได้โดยตรง

3) มีกระบวนการใช้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Democracy) ที่เกิดขึ้นได้แก่เชื่อว่า ทุกอย่างชาวบ้านทำเป็นอยู่แล้ว กล่าวคือ การทำงานทุกอย่างต่างให้ชาวบ้านได้ลงมือทำงานเองเพราะชาวบ้านทำเป็นปกติอยู่แล้ว แต่ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ประสานการทำงานให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน และทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในการทำงานของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อผลงานที่เกิดขึ้น เช่น การดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชะแมร์ นั้น รูปแบบกิจกรรมและการดำเนินการต่างๆ มาจากวิถีชีวิตประจำวันที่ชาวไทเขมรบ้านกุดนาแก้วได้มีการปฏิบัติและสืบทอดกันมาอยู่แล้ว ทำให้การดำเนินงานต่างๆ สามารถดึงการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนได้อย่างมาก และสร้างความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามวาระโอกาสต่างๆอีกด้วย

4) มีกระบวนการใช้วิธีการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วย (Deliberative Democracy) ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือของชาวชุมชนกุดนาแก้วจะเริ่มจากการริเริ่มของผู้นำชุมชน ในการขอความเห็นในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้การประชุมประชาคมทั้งหมู่บ้านในการขอความเห็นหรือชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ต้องการให้ความคิดเห็นและให้สมาชิกในชุมชนทราบข้อปรึกษาหารือ ส่วนหากเป็นเรื่องเร่งด่วน หรือเรื่องไม่สำคัญมากจะใช้ระบบคณะกรรมการหมู่บ้านในการปรึกษาหารือ ซึ่งจะมีการประชุมปรึกษาหารือในหมู่ผู้นำของชุมชนและนำข้อสรุปที่ได้ไปแจ้งข่าวสารให้ประชาชนในชุมชนทราบอีกทอดหนึ่ง ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในชุมชนกุดนาแก้วยังอาศัยภาวะผู้นำและระบบอาวุโสในชุมชน ทำให้ผลการประชุมที่เกิดขึ้น จึงเป็นเพียงการยอมรับร่วมกันถึงความคิดของผู้นำที่หลายฝ่ายในชุมชนต่างเห็นด้วย ทั้งนี้เพราะชุมชนไทเขมรบ้านกุดนาแก้วยังเป็นสังคมที่ให้คุณค่ากับความคิดและการตัดสินใจของผู้นำทั้งในแบบทางการและแบบธรรมชาติอยู่อย่างมาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมไทเขมรที่เชื่อเรื่องบรรพบุรุษและการเคารพต่อบรรพบุรุษร่วมกัน ทำให้สิ่งที่ปรากฏออกมาในการปรึกษาหารือจึงค่อนข้างเห็นด้วยมากกว่าขัดแย้งนั่นเอง

4. ชุมชนวัฒนธรรมไทยหมู่บ้านอาลี ตำบลลำโรงทาบ อำเภอลำโรงทาบ

จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่ใช้วิถีวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ไทยที่สำคัญ คือ ประเพณีการไหว้ปู่ตา (ภาษาภูยกูเรียกว่า ยะจูปี๊ด) และการแสดงรำแกลมอ – มอออก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านความเชื่อในผีปู่ตาประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษที่ปกป้องคุ้มครองชุมชนและตัวบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนให้ได้มีความสุขในการดำเนินชีวิต ซึ่งจากพื้นฐานของวิถีวัฒนธรรมชุมชนจากการประเพณีการไหว้ศาลปู่ตา และการมีแสดงรำแกลมอ – มอออกดังกล่าว ทำให้ชุมชนบ้านอาลีมีการนำวิถีวัฒนธรรมชาวภูยกูมาพัฒนาระบบการบริหารหมู่บ้านจนได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านที่มีคณะกรรมการหมู่บ้านต้นแบบระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการประกวดโครงการบ้านสวย – เมืองสุข ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในปีงบประมาณ 2558 ซึ่งจากกระบวนการทำงานระหว่างการจัดหมู่บ้านเพื่อรับการประเมินดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกิจกรรมถอดบทเรียนเพื่อหาคุณลักษณะการทำงานของประชาธิปไตยชุมชนตามที่เกิดขึ้น ซึ่งพบว่า

1) มีการสร้างระบบผู้อาวุโสในชุมชนให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวภูยกูในเรื่องต่างๆ ให้แก่สมาชิกชุมชนคนอื่นๆ ให้เรียนรู้ สืบสาน และรักษาวิถีวัฒนธรรมชาวภูยกูให้คงอยู่ในชุมชน ซึ่งจากพื้นฐานของวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่มีการถ่ายทอดและเรียนรู้กันภายในชุมชนบ้านอาลีจึงทำให้มีการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน ที่สามารถสร้างความร่วมมือและสร้างความเข้าใจในการทำงานชุมชนร่วมกันให้ชุมชนของตนเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น สัมผัสสามัคคีกัน ซึ่งทำให้เกิดตัวแบบประชาธิปไตยแบบปกป้อง (Protective Democracy) ในชุมชนไทยหมู่บ้านอาลีเกิดขึ้น

2) มีกระบวนการการสร้างประชาธิปไตยทางตรงของชุมชน (Direct Democracy) จากการเลือกสมาชิกในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกชาวชุมชนด้วยกันตามคุ้มบ้าน หรือจากการเสนอชื่อและชาวชุมชนให้การรับรองว่ามีความเหมาะสมที่จะทำงานเพื่อชุมชนได้ ให้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นจำนวน 2 ชุดโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านของผู้ใหญ่และคณะกรรมการหมู่บ้านของเด็กและเยาวชนขึ้นคู่ขนานกันไป ซึ่งจะมีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งเพื่อให้กรรมการหมู่บ้านทั้งสองชุดได้แสดงความคิดเห็นและลงมติเรื่องต่างๆที่นำเข้าไปสู่การ

ปรึกษาในการประชุมกันครั้งนั้น ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ที่ร่วมกันประชุมจะเข้าใจและทราบแนวทางการทำงานในชุมชน และสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นกลไกของการที่ตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในเรื่องต่างๆของชุมชนได้โดยตรง

3) มีกระบวนการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Democracy) ที่เกิดขึ้นได้แก่ การเชื่อว่า ชาวบ้านเราเก่งกันทุกคน ทำเป็นอยู่แล้วทุกอย่าง กล่าวคือ การทำงานทุกอย่างต่างให้ชาวบ้านได้ลงมือทำงานเองเพราะชาวบ้านทำเป็นปกติอยู่แล้ว แต่ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ประสานการทำงานให้เกิดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน และทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในการทำงานของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อผลงานที่เกิดขึ้น เช่น การดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการประกวดคณะกรรมการหมู่บ้านดีเด่นในระดับจังหวัด ระดับเขต และระดับภูมิภาค นั้น รูปแบบกิจกรรมและการดำเนินการต่างๆ ที่ใช้ในการประกวด ต่างมาจากวิถีชีวิตประจำวันของชาวภูบ้านอาลี และชาวชุมชนเป็นคนนำเสนอรูปแบบต่อคณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เข้ามาช่วยวางแผนการดำเนินงาน และเมื่อถึงวันที่คณะกรรมการประเมินเข้ามาตรวจ ชาวบ้านอาลีทุกคนต่างให้ความร่วมมือ และสามารถทำให้การดำเนินงานต่างๆ ตามที่ตนเองเสนอรูปแบบการจัดการต้อนรับไว้ ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน และสร้างความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนอีกด้วย

4) เนื่องจากขนาดชุมชนขนาดกลางภายในชุมชนจัดแบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มบ้านจำนวน 6 คุ้มแต่ละคุ้มจะมีกรรมการหมู่บ้าน 1 คนเป็นคนคอยสอดส่องดูแลช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน ภายในคุ้มเดียวกันส่วนใหญ่จะนับถือโคตรหรือมีเชื้อสายสืบตระกูลเดียวกันทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จากลักษณะของความผูกพันดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วย (Deliberative Democracy) กล่าวคือ สมาชิกของชุมชนบ้านอาลีทุกคนต่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน นำไปสู่การร่วมปรึกษาหารือประเด็นหรือปัญหาต่างๆในชุมชนกันอย่างเข้าใจซึ่งกันและกัน ฝ่ายผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้านจะปรึกษาหารือกันก่อนโดยมีหลักการร่วมกันว่า แจ้งข่าวร้ายให้กลายเป็นดี แจ้งข่าวดี

ให้พี่น้องเราฟังก่อน หมายถึงเวลาจะปรึกษาหารือกับชาวชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านจะพิจารณาร่วมกันก่อนว่าข่าวสารไหนที่จะควรแจ้งก่อน และข่าวสารไหนที่ควรหาทางพูดคุยกันเองก่อนแล้วค่อยๆ นำเข้าไปสู่การปรึกษาหารือ ซึ่งสุดท้ายกระบวนการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในชุมชนจะทำให้ชาวชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันโดยยึดผลประโยชน์ของชุมชนและได้ทราบแนวทางและเข้าใจถึงการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

5. ชุมชนวัฒนธรรมไทโคราชบ้านสามัคคี ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา เป็นชุมชนที่ใช้วิถีวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ไทโคราชที่สำคัญ คือ การนับถือบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมืองของตน คือท่านขุนชาญ เป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่สามารถสืบตัวบุคคลได้ดังกล่าวจึงถือเป็นวิธีการสร้างฐานความเชื่อที่สำคัญ ซึ่งกลายมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงความกตัญญู-กตเวทิตา ความกล้าหาญ ความรักบ้านเกิดเมืองนอน และความพร้อมสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วมตามวิถีบรรพบุรุษที่นับถือ รวมทั้งบ่งบอกลักษณะนิสัยใจคอของชาวชุมชนไทโคราชที่เป็นคนใจกล้า เด็ดเดี่ยว ขยันขันแข็ง และชอบความท้าทายใหม่ๆ ซึ่งไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากจนสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัวและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เป็นลักษณะชุมชนที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจสูงกว่าชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ทำการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นวิถีคิดแบบแผนการปฏิบัติ ที่เป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์ไทโคราชและมาสนับสนุนการสร้างประชาธิปไตยชุมชน จากการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากหวายบ้านสามัคคีซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการยอมรับระดับประเทศ และกลุ่มมีจำนวนสมาชิกจำนวนมากและสามารถสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับชาวชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะใช้เป็นกิจกรรมถอดบทเรียนเพื่อหาคำตอบการทำงานประชาธิปไตยชุมชนตามที่เกิดขึ้นซึ่งพบว่า

1) มีการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ส่วนตัวของประธานกลุ่มที่มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว กล้าได้กล้าเสีย และเห็นอกเห็นใจญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันจึงชักชวนมาทำงานให้ตนก่อน โดยการลงทุนทุกอย่างของตนในฐานะผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์หวายซึ่งเคยไปพบเห็น และสนใจ

เรียนรู้เพื่อที่จะทำการผลิตขึ้นเอง จากการที่ตนเคยทำอาชีพค้าขายต่างถิ่น ซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของชาวชุมชนตำบลรังกาใหญ่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อสมาชิกเกิดทักษะและมีมือในการทำงานมากขึ้น รูปแบบผลิตภัณฑ์ก็มีการพัฒนารูปแบบหลากหลายมากขึ้นเพราะการที่คนในชุมชนเป็นผู้ผลิต ผู้ค้าส่ง และค้าปลีกตามที่ต่างๆทั่วประเทศเองทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันทั้งผู้ผลิตและผู้ค้าว่ารูปแบบไหนเหมาะสมเป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งถือเป็นการสร้างจุดแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและชุมชนบ้านสามัคคีให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันภายในชุมชนที่เกิดการเรียนรู้และพัฒนาระหว่างกัน ทำให้เกิดกระบวนการสร้างประชาธิปไตยแบบปกป้อง (Protective Democracy) ขึ้นภายในชุมชน

2) มีกระบวนการใช้ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) จากการเลือกสมาชิกในชุมชนที่เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในชุมชนด้วยกันให้ทำงานเพื่อชุมชนในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาเทศบาล ให้เป็นผู้นำในการปกครองหมู่บ้าน โดยมีคณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านซึ่งมีประธานกลุ่มเป็นคนคอยกำกับและชี้แนะแนวทางการตัดสินใจต่างๆ ร่วมกับคณะผู้นำแบบทางการ ซึ่งจะมีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งเพื่อให้ผู้นำทั้งสองชุดได้แสดงความคิดเห็นและลงมติเรื่องต่างๆ เพื่อให้ที่ประชุมร่วมกันเข้าใจและทราบแนวทางการทำงานในชุมชน และสามารถดำเนินการเรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งชุมชนบ้านสามัคคีมีลักษณะเด่นของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับบทบาทผู้นำทั้งสองแบบนี้เพราะลักษณะของชาวชุมชนเองต่างมีความกระตือรือร้น มีหัวคิดก้าวหน้าจากการเดินทางไปค้าขายยังที่ต่างๆ ชอบช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ผ่านการทำงานเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มอื่นๆที่มีในชุมชน ทำให้มีศักยภาพที่จะสามารถแสดงความคิดเห็นและนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อพัฒนาชุมชนของตนได้

3) มีลักษณะความสัมพันธ์กันแบบสังคมเครือญาติซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากหวายบ้านสามัคคี จะมีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสมาชิกด้วยการจัดแบ่งฝ่ายรับผิดชอบภายในกลุ่มทำให้สมาชิกแต่ละฝ่ายต่างเข้าใจหน้าที่และบทบาทในการ

ทำงานร่วมกัน และสมาชิกมีส่วนร่วมภายในกลุ่มด้วยการลงมือทำงานตามที่ตน
รับผิดชอบ ทำให้กลุ่มสามารถขับเคลื่อนเป้าหมายต่างๆตามที่กำหนดไว้ได้ และกลุ่ม
ยังสนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมการงานสาธารณะอื่นของชุมชนและนำเงินปันผลกำไร
ของกลุ่มสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในสมาชิกของกลุ่มที่มี
ส่วนร่วมในการทำงานให้กลุ่มเพื่อกลุ่มจะได้มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน ซึ่งการจะ
เห็นได้ว่าเป็นกระบวนการซึ่งของการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
(Participatory Democracy)

4) มีกระบวนการปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอในทุกๆ เดือน และทุกครั้งที่จะ
มีการจัดกิจกรรมของกลุ่ม ของวัด หรือของชุมชน ซึ่งกระบวนการปรึกษาหารือนี้
เป็นกระบวนการการระดมความคิดเห็นและเสนอแนะความเห็นระหว่างกันของ
สมาชิกในชุมชน ซึ่งต่างเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ แตกต่างกันไป เพราะเคยได้
ไปเรียนรู้จากการค้าขายต่างถิ่น หรือการทำงานด้านนั้นมาก่อน ทำให้มีความรู้ที่เกิด
จากประสบการณ์และนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในการประชุม นอกจากนั้นในการ
ประชุมแต่ละครั้งผู้นำที่เป็นฝ่ายปกครองหมู่บ้านจะมีการนำปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน
ชุมชนมาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางออกและวางแผนการทำงานกันจนได้
ข้อสรุปพร้อมกันแล้ว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะของ
ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วย (Deliberative
Democracy)

วิถีวิวัฒธรรมชุมชนนำไปสู่กระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชุมชน

จากวิถีวิวัฒธรรมชุมชนนำไปสู่กระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชุมชนซึ่ง
มีลักษณะต่างๆ ตามที่อธิบายมาก่อนหน้านั้น ทำให้เห็นว่าประชาธิปไตยชุมชนบน
พื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่ศึกษาครั้ง
นี้ สามารถอนุมานร่วมกันจากผลการศึกษาได้ว่าวิถีวิวัฒธรรมชุมชนที่จะส่งเสริมให้
เกิดคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้

1) มีการสร้างเกาะป้องกันชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากการที่ชุมชนมีวิถีวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อในเรื่องศาลปู่ตา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นบรรพบุรุษร่วมของคนในชุมชน ความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลลูกหลาน ความเชื่อในพระพุทธศาสนาซึ่งมีพระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณชุมชนและความศรัทธาของชาวชุมชน จากความเชื่อต่างๆ ดังกล่าวนำไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนหรือสมาชิกของชุมชนขึ้น เช่น ประเพณีตามฮีต 12 ของชาวไทลาวและชาวผู้ไท ประเพณีการไหว้ศาลปู่ตา ของชาวไทเขมรและไทกูย หรือประเพณีการบวงสรวงและสักการะบรรพบุรุษผู้สร้างชุมชนของชาวไทโคราช ซึ่งในประเพณีเหล่านี้ต่างสืบทอดกันผ่านความเคารพและความศรัทธาของพิธีกรรมชุมชน ซึ่งมีพระสงฆ์ เจ้าอาวาส หรือผู้อาวุโสในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้นำแบบธรรมชาติในการทำหน้าที่รักษา ฟื้นฟู และสืบทอดไว้ เพื่อให้สิ่งดังกล่าวสามารถใช้เป็นวิถีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งวิถีวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการสร้างความไว้วางใจใจทางสังคมนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความเห็นอกเห็นใจที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อเพื่อนสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งทำให้สภาพความเป็นชุมชนยังคงอยู่และมีพลังในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนตนเอง

2) ประชาธิปไตยชุมชนต้องอาศัยพื้นฐานความเป็นชุมชน กล่าวคือ ประชาธิปไตยชุมชนตามที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นจะสามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีการรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นอย่างชุมชนไทลาวบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น หรือมีการรักษาสภาพความเป็นชุมชนไว้โดยถูกทำลายจากภายนอกน้อยที่สุดเช่นชุมชนไทเขมรบ้านกุดนาแก้ว จังหวัดศรีสะเกษ ชุมชนไทกูยบ้านอาลี จังหวัดสุรินทร์ หรือชุมชนผู้ไทบ้านหนองห้าง จังหวัดกาฬสินธุ์ รวมทั้งการประยุกต์สภาพความเป็นชุมชนเพื่อพัฒนาและปรับให้เข้ากับการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ชุมชนไทโคราชบ้านสามัคคี จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งการรื้อฟื้นการรักษา และการประยุกต์ให้เกิดสภาพความเป็นชุมชนขึ้น ทำให้สมาชิกในชุมชนมีสำนึกร่วมกันว่าตัวเองเป็นใคร และมีหน้าที่ จากวิถีวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่กระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชุมชนซึ่งมีลักษณะต่างๆ ตามที่อธิบายมาก่อนหน้า

นั่นัน ทำให้เห็นว่าประชาธิปไตยชุมชนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามที่ศึกษาครั้งนี้ สามารถอนุมานร่วมกันจากผลการศึกษาได้ว่าวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่จะส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้

1) มีการสร้างเกาะป้องกันชุมชนด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากการที่ชุมชนมีวิถีวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อในเรื่องศาลปู่ตา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นบรรพบุรุษร่วมของคนในชุมชน ความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลลูกหลาน ความเชื่อในพระพุทธศาสนาซึ่งมีพระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณชุมชนและความศรัทธาของชาวชุมชน จากความเชื่อต่างๆ ดังกล่าวนำไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนหรือสมาชิกของชุมชนขึ้น เช่น ประเพณีตามฮีต 12 ของชาวไทลาวและชาวผู้ไท ประเพณีการไหว้ศาลปู่ตา ของชาวไทเขมรและไทยกูย หรือประเพณีการบวงสรวงและสักการะบรรพบุรุษผู้สร้างชุมชนของชาวไทโคราช ซึ่งในประเพณีเหล่านี้ต่างสืบทอดกันผ่านความเคารพและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมชุมชน ซึ่งมีพระสงฆ์ เฒ่าจ้ำ ปราชญ์ชุมชน หรือผู้อาวุโสในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้นำแบบธรรมชาติในการทำหน้าที่รักษา พิณฟู และสืบทอดไว้เพื่อให้สิ่งดังกล่าวสามารถใช้เป็นวิถีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งวิถีวัฒนธรรมชุมชนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการสร้างความไว้วางใจใจทางสังคมนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความเห็นอกเห็นใจที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อเพื่อนสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งทำให้สภาพความเป็นชุมชนยังคงอยู่และมีพลังในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนตนเอง

2) ประชาธิปไตยชุมชนต้องอาศัยพื้นฐานความเป็นชุมชน กล่าวคือ ประชาธิปไตยชุมชนตามที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นจะสามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็เพราะมีการรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นอย่างชุมชนไทลาวบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น หรือมีการรักษาสภาพความเป็นชุมชนไว้โดยถูกทำลายจากภายนอกน้อยที่สุดเช่นชุมชนไทเขมรบ้านกุดนาแก้ว จังหวัดศรีสะเกษ ชุมชนไทยกูยบ้านอาลี จังหวัดสุรินทร์ หรือชุมชนผู้ไทบ้านหนองห้าง จังหวัดกาฬสินธุ์ รวมทั้งการประยุกต์สภาพความเป็น

ชุมชนเพื่อพัฒนาและปรับให้เข้ากับการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ชุมชนไทโคราชบ้านสามัคคี จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งการรื้อฟื้นการรักษา และการประยุกต์ให้เกิดสภาพความเป็นชุมชนขึ้น ทำให้สมาชิกในชุมชนมีสำนึกร่วมกันว่าตัวเองเป็นใคร และมีหน้าที่สำคัญส่วนหนึ่งของตนที่มีต่อชุมชนอย่างไร และเมื่อตนได้ทำหน้าที่ดังกล่าวแล้วต่างมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและครอบครัว สร้างภาวะผู้นำขึ้นในตัวสมาชิกชุมชนแต่ละคนให้ทำงานต่างๆ ของชุมชนได้อย่างประจักษ์ตัวเองและคนอื่นให้การยอมรับในความรู้ความสามารถ และทักษะในการทำงานให้กับชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกของชาวบ้านเพื่อทำหน้าที่คัดสรรผู้ที่เหมาะสมจะทำหน้าที่เป็นผู้นำแบบทางการ ได้แก่ กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกหรือผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ทางด้านการปกครองดูแลชุมชนหมู่บ้านและติดต่อกับราชการหรือหน่วยงานภายนอกในการประสานการพัฒนาและการสนับสนุนการทำงานชุมชน และผู้นำแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาททางด้านวิถีวิตวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ มรรคนายกวัด ปราชญ์ชุมชน เฒ่าจ๋า ผู้อาวุโส เป็นต้น ซึ่งจะเป็นผู้ที่สร้างกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางด้านวิถีวิตวัฒนธรรมจากการประกอบพิธีกรรม การรักษาประเพณี การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อต่างๆ ของชุมชนให้สามารถเป็นฐานที่สร้างภูมิคุ้มกันของชุมชน และทำให้คณะผู้นำแบบทางการเห็นความสำคัญของวิถีวิตวัฒนธรรมในการเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาชุมชนซึ่งจะทำให้เกิดการประยุกต์ใช้วิถีวิตวัฒนธรรมเพื่อสร้างประชาธิปไตยในชุมชนให้เกิดขึ้นได้

3) ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งของวิถีวิตวัฒนธรรมในชุมชน กล่าวคือ ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากความเป็นชุมชนที่เกิดขึ้น โดยการรื้อฟื้นหรือรักษาผ่านวิถีวิตวัฒนธรรมชุมชน และเกิดพลังของชุมชนในการสามารถยกระดับวิถีวิตวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการช่วยทำงานในชุมชน ซึ่งทำให้เห็นปรากฏการณ์ทางด้านประชาธิปไตยเชิงวิถีการทำงานที่สำคัญที่เกิดขึ้นในการขับเคลื่อนกิจกรรมการทำงานของชุมชนได้ จากการถอดบทเรียนชุมชนแต่ละแห่งตามที่ศึกษานั้นความเป็นประชาธิปไตยชุมชนไม่ได้มีลักษณะเฉพาะตายตัว หรือเป็นตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งแบบสุดโต่งดังเช่นตัวแบบประชาธิปไตยในตะวันตก แต่ประชาธิปไตยชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งของการ

ทำงานของชุมชนซึ่งมีลักษณะที่ควรนำคุณลักษณะที่ได้จากการศึกษาประชาธิปไตย
ชุมชนของแต่ละแห่งไปใช้ในการปรับการทำงานในการจัดทำบริการสาธารณะหรือ
การดำเนินงานตามนโยบายภาครัฐที่เข้าไปสู่ชุมชน ซึ่งได้แก่

1) ประชาธิปไตยแบบปกป้อง ได้แก่ การสร้างภูมิคุ้มกันภายในชุมชนด้วย
กลไกการสร้างวัฒนธรรมชุมชนให้กลายเป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนทุก
คน เพื่อให้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเกาะป้องกันผลกระทบที่จะเข้ามาในชุมชน หรือ
ปกป้องความผิดพลาดในการบริหารของคณะผู้นำแบบทางการและสมาชิกของชุมชน
อื่นๆ ให้อยอมรับและเชื่อมั่นในวิถีวัฒนธรรมชุมชนว่าสามารถพัฒนาชุมชนได้ ซึ่ง
แตกต่างจากประชาธิปไตยปกป้องที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกที่มีการสร้างหลัก
กฎหมายและระบบผู้แทนให้เข้าไปทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล
ดังนั้น ประชาธิปไตยแบบปกป้องสำหรับชุมชนที่พัฒนาขึ้นจากวิถีประชาธิปไตย
ชุมชนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองของตนตามที่ศึกษา คือ การสร้าง
ระบบวัฒนธรรมชุมชนให้นำการพัฒนาในด้านต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือนำ
การพัฒนาที่เข้ามาสู่ชุมชนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมชุมชน

2) ประชาธิปไตยแบบทางตรง ได้แก่ มีการคัดเลือกตัวแทนสมาชิกหรือ
คณะกรรมการของชุมชน เพื่อทำกิจกรรมสาธารณะ โดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญไป
กับความเป็นผู้นำที่ต้องผ่านการพิสูจน์ตัวเองจนได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นผู้ให้ ผู้
เสียสละที่แท้จริง เป็นผู้มีธรรมะ มีความรู้ มีความสามารถ มีสมรรถนะ สามารถสร้าง
ประโยชน์สุขให้สังคมมีความสงบ สันติภาพ ทรานสปาร์เรนซี และบูรณาภาพกับเป้าหมาย
ของการดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมได้

3) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ชาวชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาด้วย
กระบวนการการมีส่วนร่วมจากการลงมือทำงานเองตามความสนใจและความถนัด
ของแต่ละคน ซึ่งจะสามารถทำการวิเคราะห์ปัญหาจากข้อมูลทางด้านประสบการณ์
หรือการทำงานของชุมชนที่ตนการเก็บรวบรวม และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางใน
การแก้ไขปัญหาพร้อมกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาแสดง
ความคิดเห็น มีการระดมความคิดเห็นโดยใช้หลักเหตุผลและประสบการณ์ระหว่างกัน

มีการแลกเปลี่ยนเรื่องราวระหว่างกลุ่มต่างๆ ทุกเรื่องที่คุณจะใช้แนวทางการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมโดยการรักษาน้ำใจและให้เกียรติระหว่างกันมากที่สุด

4) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ได้แก่ มีการเรียกประชุมสม่ำเสมอ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบภายในชุมชน มีความโปร่งใสในการทำงานของกลุ่ม ในหมู่แกนนำเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีระบบผู้เฒ่าผู้แก่เป็นที่ยึดเหนี่ยว มีการแบ่งการดูแลเป็นระบวย่อยทำหน้าที่ประสานงานและดำเนินการแลกเปลี่ยนการรับฟังความเห็นของสมาชิกให้เป็นไปอย่างทั่วถึง การจัดทำกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับความสนใจ ความจำเป็นของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงกันในการเข้าร่วมงานของสมาชิกในชุมชน

กลไกการทำงานแบบประชาธิปไตยชุมชนกับการพัฒนาการให้บริการสาธารณะ

จากกลไกการทำงานแบบประชาธิปไตยชุมชนที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาการให้บริการสาธารณะระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกันซึ่งเป็นการปรากฏการณ์หนึ่งสำหรับการสร้างความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับชุมชนที่ใช้วิถีวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในการพัฒนาตนเอง เกิดขึ้นดังนี้

1) สร้างความรับผิดชอบ จากการถอดบทเรียนและสังเคราะห์ผลการศึกษา พบว่า การจัดทำบริการสาธารณะในชุมชนโดยกระบวนการประชาธิปไตยชุมชน สามารถสร้างนักบริหารในชุมชนขึ้น ให้มีความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน ในฐานะที่ตนเป็นตัวแทนของชุมชนที่มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำหน้าที่ให้บริการสาธารณะในชุมชน หากมีการนำแนวคิดหรือวิธีการของประชาธิปไตยชุมชนมาใช้ในการให้บริการจะทำให้นโยบายสาธารณะหรือโครงการภาครัฐที่เกิดขึ้นในชุมชนกลายเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนในชุมชนที่จะให้ความสนใจและรับผิดชอบต่อการให้บริการสาธารณะเหมือนหนึ่งพลเมืองรับผิดชอบต่อตนเองผ่านกระบวนการจัดทำบริการสาธารณะในชุมชนซึ่งจะทำให้โครงการภาครัฐที่มีการปฏิบัติกันในชุมชนเกิดกระบวนการรับผิดชอบร่วมกันระหว่าง

ฝ่ายหน่วยงานภาครัฐเจ้าของโครงการและชุมชนในฐานะผู้รองรับการดำเนินการตามโครงการที่เกิดขึ้น

2) การสร้างพลเมือง จากการถอดบทเรียนและสังเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติภารกิจกับพลเมืองทั้งในฐานะผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจการสาธารณะนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นจิตวิญญาณของสมาชิกในชุมชนที่มีความเป็นอิสระและรู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์แก่สมาชิกชุมชนด้วยกัน ซึ่งการใส่จิตวิญญาณของชุมชนเข้าไปในการทำงานให้กับชุมชน ถือเป็นหลักการสำคัญของการสร้างพลเมืองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะระบอบการปกครองนี้ให้ความสำคัญกับ ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับที่สมาชิกในครอบครัวหรือในชุมชนมีสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของบ้านหรือชุมชนที่ตนอยู่ จึงเป็นผู้ที่มีสิทธิและเสรีภาพในบ้านหรือชุมชนของตน ในการพัฒนาชุมชนตนเองบนพื้นฐานของวิถีวัฒนธรรมที่นำมาสร้างเป็นกลไกการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

3) การสร้างภาคประชาสังคม จากการถอดบทเรียนและสังเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า การให้บริการสาธารณะในชุมชน สามารถสร้างภาคประชาสังคมให้ขึ้นภายในชุมชนได้ ซึ่งพิจารณาจากการจัดทำบริการสาธารณะในชุมชนแต่ละครั้ง จะเกิดกระบวนการสร้างความเป็นภาคประชาสังคมในชุมชนขึ้นมาเพื่อสะท้อนความคิดและความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและสมาชิกในชุมชน และเปรียบเทียบตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์สองฝ่ายคือฝ่ายภาครัฐ และฝ่ายสมาชิกของชุมชน ในการที่จะทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์สาธารณะให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย และเป็นการย่อส่วนของการทำงานภาครัฐที่มีขนาดใหญ่เอะอะให้อยู่ในรูปการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้เกิดขึ้นในกลุ่มประชาสังคมที่ขับเคลื่อนชุมชนได้ทำหน้าที่สะท้อนออกในสิ่งที่ชุมชนซึ่งเป็นองคาพยพขนาดเล็กของรัฐต้องการ ซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนักและรับรู้ทั้งจากฝ่ายรัฐหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน และสมาชิกภายในชุมชนในการปกป้องหรือดูแลผลประโยชน์ชุมชนที่สร้างขึ้นจากกลไก

การพัฒนาธรรมชุมชน ซึ่งจะทำให้การให้บริการสาธารณะในชุมชนทำให้ชุมชนสามารถทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือผลลัพธ์ของทำงานชุมชนให้เป็นที่น่าพึงพอใจให้แก่ตนเองและสังคมขนาดเล็กที่ตนเองอยู่ได้

ดังนั้น จากกระบวนการนำวิถีวัฒนธรรมชุมชนเพื่อนำมาสร้างกระบวนการทำงานแบบประชาธิปไตยในชุมชนชาติพันธุ์พื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 5 แห่งตามที่ศึกษา ทำให้สามารถทำการสังเคราะห์เพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้และนำมาเสนอแนะเป็นแนวทางในการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยได้ดังนี้

อภิปรายผล

จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถนำผลข้อมูลที่นำเสนอใจจากการค้นพบมาอภิปรายผลตามที่ศึกษา ชุมชนทั้ง 5 แห่งที่เลือกเป็นกรณีศึกษารั้งนี้ พบว่ามีสภาพความเป็นชุมชนหลงเหลืออยู่ และสามารถนำความเป็นชุมชนที่มีนั้น มาสร้างเป็นศักยภาพในการเป็นต้นทุนทางสังคม ที่ทำให้สมาชิกในชุมชนนั้นอยู่รอดและเติบโตมาได้ โดยสมาชิกในชุมชนสามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้บนวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับที่ บำรุง บุญปัญญา (2553) ได้ทำการศึกษาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่ง พบว่า ฐานความเป็นชุมชนหลายแห่งในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นชุมชนในลักษณะหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันทางด้านระบบเครือญาติ มีการปกครองและการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชน สมาชิกชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียวเพราะมีความเคารพนับถือในผีบรรพบุรุษเดียวกัน และเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของคนก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ข้อห้ามให้ความชอบธรรมแก่การดำเนินชีวิตร่วมกัน อย่างมีระเบียบแบบแผน รวมทั้งคติทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ที่เข้ามาผสมกลมกลืนในวิถีความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีของชุมชน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชน “เป็นคนบ้านเดียวกัน” อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและประณีตประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็จะมีกลไกภายในการไกล่เกลี่ยตัดสิน

คือ ระบบว่าความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติซึ่งถือว่าเป็นฐานของชุมชนที่เป็นจิตสำนึก หรือพลังทางวัฒนธรรม ที่ทำให้ความเป็นชุมชนยังคงอยู่และสามารถนำไปสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ ดังนั้นแล้วชุมชนชาติพันธุ์ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้จึงมีวัฒนธรรมชุมชนตนเองที่เปรียบเหมือนสิ่งที่มีคุณค่าดังที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2551) ที่ได้ต่อยอดจากแนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี ที่เคยเสนอว่าคุณค่าของระบบวัฒนธรรมชุมชนคือทำให้ประชาชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิกในรูปของกลุ่มและเครือข่ายขึ้นโดยเฉพาะเกิดในสังคมชุมชนก็จะทำให้เกิดพลังในการทำงานในชุมชนและขับเคลื่อนชุมชนไปในทิศทางของการพัฒนาที่แท้จริงได้

การนำวัฒนธรรมชุมชนมาใช้พัฒนากิจกรรมของชุมชนที่ศึกษาทั้ง 5 แห่งต่างถือว่าชุมชนเหล่านี้พยายามพัฒนาชุมชนบนวิถีวัฒนธรรมโดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือส่วนราชการเข้ามาเกี่ยวข้องและเห็นความสำคัญ อาทิ ชุมชนบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทลาว มีการดำเนินโครงการชุมชนตัวอย่างวัฒนธรรมสันติวิถีซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจากกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงวัฒนธรรม , ชุมชนบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมผู้ไท มีการดำเนินกิจการสหกรณ์เครดิตยูเนียน จำกัด ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , ชุมชนบ้านกุดนาแก้ว ตำบลภูผ่าย อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทเขมรหรืออะแมร์ มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมอะแมร์ ซึ่งเป็นโครงการหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูผ่าย และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ, ชุมชนบ้านอาลี ตำบลลำโรงทับ อำเภอลำโรงทับ จังหวัดสุรินทร์ เป็นกรณีศึกษาชุมชนที่มีบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทกูย มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและหมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวกูยซึ่งใช้ระบบคณะกรรมการหมู่บ้านเข้มแข็ง ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ และชุมชนบ้านสามัคคี ตำบลลังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัด

นครราชสีมา ที่มีการดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่มวิชาสหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จาก
หอย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

การให้ความสำคัญของรัฐที่เข้าถึงกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งให้ความสำคัญ
กับชุมชนในฐานะเครื่องมือการบริหารตามที่เกิดขึ้นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดตัวแบบ
ชุมชนและประชาสังคมที่จะนำไปสู่การบริหารสาธารณะแนวใหม่ (New Public
Service) ของ Dehardt and Denhart (2001) ซึ่งเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐต้อง
มองเห็นถึงความสามารถของชุมชนในการปรับตัวเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนา
ชุมชนตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่อาศัยการใช้
กลไกการร่วมมือกันของชุมชนและประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน
ดังที่ปรากฏจากกรณีศึกษาที่ภายในชุมชนเกิดเครือข่ายพลเมืองที่เข้มแข็งในการช่วย
สร้างชุมชนและทุนทางสังคม พร้อมทั้งทำให้กิจกรรมที่ดำเนินการช่วยสร้างชุมชนที่
เน้นการปลูกจิตสำนึกร่วม ความผูกพันและเกื้อกูลกัน นอกจากนี้สิ่งที่ปรากฏจาก
ชุมชนศึกษา คือ มีการจัดตั้งเครือข่ายภายในชุมชนของตนเอง โดยมีกิจกรรมที่
เกิดขึ้นในชุมชนที่อาศัยฐานพลังของความเป็นชุมชน ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อ ประเพณี
และพิธีกรรมของชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนยอมรับและถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
ปกติของตนเองที่การดำรงอยู่ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน เพราะชีวิตที่ดำเนิน
ไปในชุมชนนั้นต่างยึดโยงด้วยความเชื่อต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่หล่อหลอมสมาชิก
ในชุมชนให้มีสำนึกต่อชุมชน และสามารถเป็นพลังในการสร้างสรรค์กิจกรรม
สาธารณะขึ้นในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิจฐเขต ไกรवास (2556) ที่
พบว่า การเริ่มรวมตัวและพูดคุยกันของชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น ได้นำไปสู่การจัดประชุมของผู้นำและแกนนำชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่ง
ในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยในชุมชน เป็นต้น

กระบวนการนำวิถีวัฒนธรรมชุมชนมาสร้างประชาธิปไตยชุมชน ใน
การศึกษารณีสหกิจชุมชน 5 แห่งในครั้งนี้ มุ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของ
ประชาธิปไตยชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณะในชุมชน เพื่อให้กิจกรรม
สาธารณะที่เกิดขึ้นสามารถสร้างพลเมืองที่มีพื้นฐานและระบบการทำงานที่แฝงไว้ด้วย
วิถีวัฒนธรรมชุมชน ที่ทำให้เกิดพลังชุมชนในการสร้างเครือข่ายและความไว้วางใจ

ระหว่างกัน ก็จะทำให้การทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชนประสบความสำเร็จตาม
วิถีทางแห่งกลุ่มชนที่กำหนดขึ้น ทั้งนี้หากเปรียบเทียบลักษณะและรูปแบบการ
ทำงานของกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณะของชุมชนบนพื้นฐานของ
วัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองในชุมชนที่ศึกษานั้นโดยธรรมชาติของการทำงานจะ
สอดคล้องกับประชาธิปไตยแบบปกป้องและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะเห็น
ว่า ธรรมชาติของประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม
ชุมชนตามที่กล่าวมานี้ มีลักษณะเป็นไปเพื่อการปกป้องตนเอง คือการนำวิถี
วัฒนธรรมชุมชนมาช่วยสร้างเครื่องมือในการพัฒนาสู่การไปสู่สังคมประชาธิปไตย
ทั้งนี้เพราะชุมชนทั้ง 5 แห่งเห็นต่างเห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจากบนลง
ล่าง (Top – Down) ที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอและแตกสลายไปเพราะไม่มีวิธีการจัดการ
ปัญหาตนเองได้ ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างมุ่งไปสู่ชีวิตที่เอาตัวรอดของแต่ละคน ผ่าน
การศึกษา การค้าขาย การทำธุรกิจเพื่อก้าวไปให้ทันต่อระบบทุนนิยม และการ
พัฒนาต่างที่เกิดขึ้นภายนอกและนำไปสู่ชุมชนจนชุมชนหมดสภาพความเป็นปึกแผ่น
ความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความรับรู้ถึงการมีบรรพบุรุษร่วมกัน มี
ความเคารพนับถือยำเกรงกันด้วยระบบคุณธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เห็นได้ชัดเจนในชุมชน
ต่างๆทั่วไปในขณะนี้ แต่สิ่งที่ชุมชนทั้ง 5 แห่งที่ศึกษาคั้งนี้สร้างขึ้นก่อนหรือนำมา
ฟื้นขึ้นเพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการสถาปนาชุมชนของตนเองขึ้น ซึ่งเป็นชุมชนที่
ต้องการสร้างความเป็นตัวตนผ่านวิถีวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของตัวเองเพื่อให้สมาชิก
ในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และเข้าใจวิถีแห่งตัวตนผ่านการถ่ายทอดความรู้และ
การสืบต่อการปฏิบัติกันในความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งการทำบุญรักษาศีล
ตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ดังนั้นแล้วโดยธรรมชาติของประชาธิปไตยชุมชนจึงจำเป็นต้องสร้างเกาะ
ป้องกันตนเองขึ้นบนฐานที่ตนเองถนัดที่สุดคือวิถีความเชื่อและวัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่
การสร้างกฎหมายหรือผู้แทนของตนไปทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์และประกันสิทธิ
ประโยชน์ของตนในระบบการเมืองตามหลักประชาธิปไตยแบบปกป้องที่เกิดขึ้นใน
สังคมตะวันตก หากแต่ในสังคมชุมชนการปกป้องชุมชนให้สามารถจัดการตนเองได้
และเพิ่มความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมสาธารณะของชุมชน คือ
การสร้างวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ให้สมาชิก

เข้าใจร่วมกันว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่ดีงามและแฝงไว้ด้วยตัวตนของชีวิตที่ดำเนินอยู่ภายในชุมชน เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษของชุมชนสั่งสมและสืบทอดมาเพื่อให้ชุมชนที่ตนอยู่สามารถจัดการปัญหาและสร้างประโยชน์ต่างๆระหว่างกันขึ้นได้ เมื่อชุมชนมีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนเข้าใจร่วมกันได้แล้ว ต่อไปจะเกิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมขึ้นมาโดยกระบวนการผลักดันอีกขึ้นหนึ่งของความเป็นชุมชนที่เกิดขึ้น เพราะประชาชนที่อยู่ในชุมชนเมื่อรับรู้และเข้าใจแนวทางการทำงานในชุมชนบนวิถีทางเดียวกันแล้ว ก็จะพึงเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจชะตาชีวิตของตนเองและมีส่วนในการกำหนดนโยบายสาธารณะต่างๆ รวมทั้งเป็นผู้ที่อาสาจัดให้บริการสาธารณะต่างๆ ของชุมชนตนเอง เพราะสำนึกเกี่ยวกับความเป็นญาติพี่น้องระหว่างกันภายในชุมชนเป็นพื้นฐานในการทำงานก่อน และเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดเครือข่ายการทำงานและความไว้วางใจกันและผลักดันความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวไปสู่กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นซึ่งมีลักษณะเป็นการทำงานของกลุ่มคล้ายขบวนการประชาสังคม ที่มุ่งการทำงานที่ให้ประโยชน์ตกอยู่กับสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ ขณะที่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจริงๆนั้นมุ่งให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดแนวทางเพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ที่ชุมชนได้ คือประโยชน์ของสมาชิกแต่ละคนในชุมชนเช่นกัน หรือในทางกลับกัน ประโยชน์ที่สมาชิกมีกำลังความสามารถในการเข้าใจบทบาทตนเองที่มีต่อกลุ่มเพื่อกลุ่มจะได้ขับเคลื่อนชุมชนในภาพรวมในเรื่องการพัฒนาต่างๆต่อไป รวมทั้งการทำงานในกลุ่มกิจกรรมการให้บริการสาธารณะในชุมชน ที่เกิดขึ้นต่างอาศัยภาวะผู้นำของหัวหน้ากลุ่มเป็นหลักทำให้ขอบเขตการมีส่วนร่วมจำกัดที่ลักษณะรูปแบบหรือวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งในขณะที่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจริงๆควรให้มีขอบเขตการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเกี่ยวข้องได้ทุกทุกเรื่องสาธารณะของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ความเข้มแข็งของวิถีวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละชุมชนชาติพันธุ์ที่เน้นอัตลักษณ์แห่งวิถีชุมชนจากความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และ

แบบแผนความสัมพันธ์ของคนบนพื้นฐานของความเป็นชุมชนที่มีการสร้างความไว
เนื้อเชื่อใจกันและเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนในชุมชนขึ้นมาจนสามารถ
นำมาเป็นพลังผลักดันการแก้ไขปัญหาสาธารณะและทำกิจสาธารณะต่างๆ ในชุมชน
ขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการที่ชุมชนชาติพันธุ์มีผู้นำที่เกิดจากการปฏิบัติตนตามวิถี
วัฒนธรรมชุมชนและพยายามรักษาวินัยวัฒนธรรมชุมชนที่ตนเองปฏิบัติและสืบทอดอยู่
ให้สามารถดำรงอยู่ สืบต่อ และพยายามกระตุ้นให้เกิดสำนึกทางวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็น
เครื่องมือในการพัฒนาชุมชนตามที่ปรากฏ ดังนั้น หากชุมชนใดที่จะสร้างวิถี
ประชาธิปไตยจากกระบวนการวัฒนธรรมชุมชน ควรให้ความสำคัญกับผู้นำทาง
ธรรมชาติหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการในสังคม เช่น พระสงฆ์ เฒ่าจ๋า ปราชญ์ชุมชน และ
ครูภูมิปัญญาอื่นๆ เพื่อจะได้ทำให้เกิดความเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับวิถี
วัฒนธรรมขึ้นก่อนและค่อยนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมสาธารณะในลักษณะต่างๆ ของ
ชาวชุมชน

2. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การรื้อฟื้นวิถีวัฒนธรรมชุมชนมีผลทำให้
ชุมชนชาติพันธุ์สามารถสร้างกิจกรรมสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและ
ต่อเนื่อง หรือการสร้างประชาธิปไตยชุมชนมาจากการสร้างเกาะป้องกันทางด้าน
วัฒนธรรมชุมชนให้เกิดขึ้นก่อน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้เรียกว่าประชาธิปไตยแบบปกป้องกัน
ดังนั้น หากจะทำให้เกิดกิจกรรมสาธารณะที่เกิดประโยชน์กับประชาชน สามารถสร้าง
การทำงานและฝึกการเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชนได้ หน่วยงานภาครัฐควรนำ
องค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาการทำงานของ
องค์กรชุมชนที่ให้การสนับสนุน รวมทั้งใช้การสนับสนุนกิจกรรมที่ให้คุณค่าด้านความ
เชื่อ พิธีกรรมและประเพณีชุมชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในฐานะผู้ที่
ปฏิบัติหรือมีความรู้ในกิจกรรมดังกล่าวที่อยู่แล้ว และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการ
ทำงานด้วยกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนที่เหมาะสมกับชุมชนต่างๆ

3. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กิจกรรมสาธารณะในชุมชนชาติพันธุ์ที่ศึกษา
สามารถทำให้เกิดการสร้างความเป็นพลเมือง สร้างความรับผิดชอบ และสร้าง
ขบวนการประชาสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานหรือทำหน้าที่ขับเคลื่อน
กิจกรรมสาธารณะในชุมชนต่างเกิดขึ้นจากการประชุมกันและปรึกษาหารือกันบน

พื้นฐานของความไว้วางใจกัน ไม่มีผู้นำที่ชัดเจน ทุกคนถือว่าเป็นตัวเองมีประสบการณ์ต่างกัน ผู้นำชุมชนมีบทบาทด้านการสื่อสารกับประชาชนในเขตหมู่บ้านรับผิดชอบ ข้าราชการในชุมชนมีบทบาทด้านการบันทึกทำรายงาน การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือส่วนราชการด้วยกัน พระสงฆ์และวัดมีบทบาทด้านการให้สถานที่ดำเนินการประชุมและศูนย์ประสานงานกิจกรรมการเป็นที่ปรึกษาผู้นำชุมชนและคณะทำงานตามโครงการในการทำความเข้าใจกับประชาชนผ่านการเทศนาสั่งสอน และการหากิจกรรมทางพระพุทธศาสนามาขัดเกลาญาติโยมให้เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมโครงการ และปรากฏชุมชนและผู้นำด้านภูมิปัญญา มีบทบาทด้านการอนุรักษ์และให้ความเห็นด้านจารีตและวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อคิดและวิถีปฏิบัติสำหรับเป็นแนวทางการทำงานของคณะทำงานชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความเป็นพลเมือง ความรับผิดชอบ และขบวนการประชาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนชาติพันธุ์ต่างเป็นองคาพยพเดียวกัน ดังนั้นควรสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะจากฐานของประสบการณ์ และความรับผิดชอบต่อเหมาะสมกับการทำงานของชุมชนตามที่ปรากฏจากประสบการณ์ในชุมชน ซึ่งต้องพยายามให้เกิดการสร้างเวทีประชุมปรึกษาหารือกันก่อนเพื่อให้กระบวนการดังกล่าวพื้นเลือกหาคนที่เหมาะสมในการทำงานในตำแหน่งต่างๆ ในกิจกรรมสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชนชาติพันธุ์ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนต่อไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กิจฐเขต ไกรवास. 2556. "ประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิบานในดินแดนอีสานของไทย", เอกสารการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 14. อุบลราชธานี : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2547. **ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. 2551. **ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้น ดิงแอนด์พับลิชชิง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2557. **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

- เต็ม วิชาคณิศรพจนกิจ. 2546. **ประวัติศาสตร์ศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประภาส ปันตบแต่ง, อัญชลี แอ้งพยนต์ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2555) **กระบวนการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ก้าวอย่างผ่านปัญหา มุ่งหาความสำเร็จ**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.
- ประเวศ วะสี. 2549. **การเมืองสมานฉันท์ สร้างสรรค์ความเข้มแข็งท้องถิ่น. ใน** **ต้นทางชุมชน ชุมชนประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา
- ประเวศ วะสี. 2537. “ธรรมิกสังคม สู่พลังทางปัญญาผ่าวิกฤตสังคมไทย.” **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** 41(2): 8.
- เผไท ภูธา. 2554. **ความเป็นมาคนอีสานในเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์**. ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์. 2555. **ขบวนการประชาสังคมกับประชาธิปไตยชุมชน**. ปรัชญา ดุษฎีนิพนธ์ สาขาสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิลาส โพธิสาร. 2552. **การปรับตัวทางสังคมของชาวกูยในบริบทห้วงวัฒนธรรมเขตอีสานใต้**. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สน รูปสูง. 2554. **คู่มือประชาธิปไตยชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักสภาพัฒนาการเมือง.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์. 2557. **รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- Denhardt B. Robert & Denhardt V. Janet. (2000) “The New Public Service : Serving Rather than Steering” , in **Public Administration Review**, Volume 60, Number 1, November/December 2000,pp. 549 – 559
- Denhardt B. Robert & Denhardt V. Janet. (2008), **The New Public Service : Serving Rather than Steering**.(2nd). Armonk, NY : M.E.Sharpe.
- Denhardt B. Robert & Denhardt V. Janet. (2011), **The New Public Service : Serving Rather than Steering**.(3rd). Armonk, NY : M.E.Sharpe.

- Dunham, A. 1958. **Community Welfare Organization, Principles and Practice**. New York: Crowell.
- Geertz, Clifford. 2000. **The Interpretation of Cultures**. New York : Basic Books. Longman
- LoGerfo, Jim. 1996. “Attitudes Toward Democracy Among Bangkok and Rural Northern Thais: The Great Divide.” **Asian Survey** 36 (9).
- Robert A Dahl. 1998. **On Democracy** . New Haven : Yale University Press
- Robert D. Putnam. 1993. The Prosperous Community : Social Capital and Public Life, **The American Prospect** 13 (Spring 1993)
- Rolf, G. and Peter, K. 2008. **Living in Democracy EDC/HRE lesson plans for lower secondary level**, <http://book.coe.int/Council> of Europe Publishing, April, 2008, p.62
- Phillippe C. Schmitter and Tery Lynn Karl. 1991. What Democracy Is and Is Not in Journal of Democracy, National Endowment for Democracy. **Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English**. 2013. Retrieved June 9, 2013
- Poplin, D. E. 1979. **Communities: A Survey of Theories and Methods of Research**. New York : Macmillan.
- Walker, A. 2008. “The Rural Constitution and the Everyday Politics of Elections in Northern Thailand,” **Journal of Contemporary Asia** Vol. 38 No. 1 : 84 – 105

วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2559)